

Krúdy Gyula publicisztikájának (újra)olvasásához¹

I. Az *Ifjúság*, mint értelmezés és előrevetítés

A századforduló évében, amikor a nála csak egy évvel fiatalabb Móricz még kis tárcacikkeket írt Debrecenben, a 22 éves Krúdy több száz elbeszéléssel, három novelláskötettel dicsekedhetett. Az igazi kritika azonban, melynek hiányát az író is érezte, kezdettől fogva elmaradt. Fájó öniróniával jegyezte meg, hogy az a szerény tíz sor, amelyet *Üres a fészek* címmel az *Ország-Világ* mellékleteiből összeállított írásairól jelentetett meg a *Budapesti Hírlap*, a legnagyobb kritikai elismerés volt, ami ez időszakban érte. Krúdynak egyébként ez a könyve folytatásokban nem jelent meg a kötetben való publikálás előtt. A kötet a címadó két kisregényen kívül további hét elbeszélést tartalmazott.

A 2005-ben indult életműkiadás szerkesztői utószavában a közös cím alatt megjelent két novellát (a szerzői műfajmegjelölés szerint: „két novella, ami mégis egy”) Kelecsényi László kisregényeknek tartja, de Katona Béla mindkettőt különálló novellaként kezeli. Kelecsényi figyelmeztetett arra, hogy bár valóban alig vett tudomást róla a kritika, éppen Gáspár Imre foglalkozott a könyvvel jelentős terjedelemben a *Magyar Szemle* hasábjain (1897. július 11-én). „A komoly és nevelő célzatú írás az irodalmi tömegtermeléstől óvja a siker útján elindult ifjú szerzőt”, egyúttal szigorúan figyelmeztetve a hibákra is.

Azonban nem ez a műve, hanem *A nyomtatott betű* címen először 1896. október 25. és december 13. között a *Magyar Szemle* hetilap hasábjain nyolc folytatásban megjelent *Ifjúság* lett Krúdy Gyula újságírói és irodalmi élményeinek első, tematikailag és világképi szempontból is korai szintetizáló munkája. A kisregény tájai a Nyír-

---

¹ Az újságíró Krúdy Gyula monográfiájához több előtanulmányom látott napvilágot a Néző • Pont című szerzői folyóiratomban (*Krúdy és Debrecen. Krúdy Gyula publicista pályakezdése*. 2008/12–13. 242–259.; *Szindbád hazamegy. Vázlat Márai Sándor Krúdy-képéről*. 2008/14–15. 454–467.; „Tudósok naptára”. *Vázlat Krúdy Gyula irodalomszemléletéhez – és hozzászólás az Irodalmi Kalendárium néhány felvetéséhez*. 2008/16–17. 627–642.; *Az újságtárcát az irodalom rangjára kell emelni. Krúdy Gyula publicisztikai kiteljesedése*. 2009/23–24. 372–393.; *A hiányból teljesség. Krúdy Gyula szerelemfelfogásáról*. 2009/25. 512–522.) Esszétöredékeimben néhány olyan kérdést érintek, mely – a többi, tárgyalt terület mellett – szintén kisebb hangsúlyt kapott Krúdy publicisztikájának újraolvasásában, egyáltalán: támpontokat kívánok adni az újságíró Krúdy Gyula életművének értékeléséhez. Mivel az újságírás és szépirodalom elválaszthatatlan volt egymástól az író életében, a publicista Krúdy Gyula megismerése, gazdag műfaji és gondolati árnyaltságának felfedezése ahhoz is szükséges, hogy a szépírói életmű megközelítését is újabb szempontokkal egészíthessük ki.

seget idézik, de már az első budapesti szerkesztőségi élmények is megjelennek benne. Krúdy olyan alapkérdéseket feszeget a hivatásról, amelyek már a debreceni hírlapi kritikákban és tárcákban is feltűntek. Ilyen például az a dilemma, hogy az újságírónak valóban a közönséget kell-e szolgálnia; hogy a hírlapírók napi robotja összefér-e a költészettel, a nemes anyagú irodalommal; s hogy az „írói dicsőséget” meg lehet-e itt szerezni, ha igen, akkor annak mi az ára. Visszatérnek Krúdy debreceni és nagyváradi panaszai: „Itt elforgácsolódik lelkükben az a darab gyémánt, amit tehetségnek neveznek”.

Számvetés ez a könyv, a hit és az illúziók szembesítése a valósággal, az idealizmus szembenézése a realizmussal. Egyáltalán, ha valaki múlt időben fogalmaz az idealizmus szerepéről, akkor már le is számolt azzal, még ha továbbra is a benne való hitet szorgalmazza önmaga számára. Ezt olvassuk az *Ifjúságban*:

Vertán Pál, a történet hőse „Felébredt abból az álomból, ami eddig édes zsongásban tartotta a lelkét. Tudtára jött annak, hogy – hiába dolgozik. Voltak pillanatai, mikor tisztán állott előtte, hogy végtelenül haszontalan ember. Haszontalan munkát végez. Okvetlenül le kell neki ülni az íróasztalhoz és kigondolni különböző meséket, leírni őket figyelmesen és gonddal, de melyek csak egy napig élnek s meghalnak a másnappal? Mert másnap új lap van...”

És hová lett belőle az idealizmus, az élet idealizmusa, az írás idealizmusa? Néha úgy érezte, hogy önmagával szemben még mindig idealista és nem üzletember, mint kollégái, kik rófszámra mérik a betűt, mint vásznat a kereskedő. Pál még becsülte a tollat és még nem adta el divatos, kóros eszméknek, mert azt hitte, hogy az út, amelyen halad, az örök igazsághoz, az örök szépséghez vezet.”

És csalódnia kellett, állapítja meg, az ártatlanság és a naivitas ma már nem divat. Néha ugyanis hallott ilyen megjegyzéseket: „Ma már nem így írnak, ma már nem vagyunk oly ártatlanok és naivak, hogy hinni tudjunk légius dolgokban, például a lélekben s a szerelemben, abban a mély, csodálatosan tiszta és igen nagy szerelemben, amelyről ön ír, kedves Vertán.”

Vertán egy esztendő alatt ébredt fel, olvassuk Krúdy tényrögzítését. Ha a folytatásos regényt 1896 októberében kezdte el írni, akkor 1895 őszéig kell visszamennünk az időben. Ekkor állt hivatalosan is alkalmazásba a *Debreczeni Ellenőr*höz, innen ment el az év végén Nagyváradra, de a Körös-parti várost tavasszal el is hagyta, s a szeptember már Budapesten érte, ahol a *Képes Családi Lapok* novellapályázatán rögtön első díjat is nyert. Amikor tehát Krúdy az idealizmussal való meghasonlásról, az illúzióvesztés folyamatáról írt, az a történet fikciós keretében szereplő dokumentálható tények szerint is ott kezdődött el, amikor teljes jogú szerkesztőségi tag lett, s magára vette az újságírók szokásos napi robotját.

Vertánban (Krúdyban) 1896 végén ismét megfogalmazódott a menekülés gondolata: „Megy haza, szakít mindennel. Túrni fogja a földet és eltagadja azt is, hogy írni tud.” Ez azonban nem megoldás, és látta ezt Krúdy is. A saját lelke elől ugyanis nem tud elbujdosni. E korai vívódások az álmok és a valóság, az ideák és az érdektelenségek, az örökkévalónak szánt szépségek és a napi hírek között, mint ars poétikus kulcsregény teszik fontossá az *Ifjúságot*, egyúttal értelmezési lehetőséget kínálnak Krúdy későbbi írói és publicista habitusának megfejtéséhez – nemcsak szakmai-írói, de magánéleti vonatkozásban is.

Szinte minden ott van benne, ami a későbbi Krúdy-novellákban, -regényekben, de magában a Krúdy-publicisztikában is visszatérően megjelenik. A vallomás az írói álmokról, egy megálmodott másik kor és másik ország igényéről – ha nem is a hétköznapokat konkrétan alakító, de az onnan hiányzó ideákat pótló valóságában. A vallomás az anyanyelv nagyszerűségéről, a magyar nyelv egyedülállóságáról, s ott van benne a tragédia. Ezt a tragédiát nemcsak egy lány halála jelentheti, hiszen már az a tény is, hogy Krúdy (illetve Vertán) nem a korszerű írásmodort követi, tragikus konfliktust rejt magában. Ez a stílusra és beszédmódra – áttételesen az irodalmi eszményekre – való utalás, tehát az értelmező, önreflexív vonulata a műnek, azt bizonyítja, hogy Krúdy tisztában volt irodalmi eszménykövetésének sajátosságával, s még ki sem teljesedett, de már letagadhatatlan volt Jókai vagy Mikszáth örökségének követése. Egyúttal már itt megállapítható, hogy a szépírói beszédmodorra utaló kritikákkal is számolt, de nem kívánt leszámolni magával a beszédmóddal.

Krúdy nem kereste tudatosan a kitörés lehetőségét ebből az írói örökségből, inkább annak kereteit fölhasználva kívánta megteremteni egy eltűnő életforma mítoszát. Rónay László állapítja meg Krúdy első írói korszakáról, hogy ekkori írásaiból hiányzik az úgynevezett tanulság levonása, inkább „csendesen, álmodozva, nosztalgikus fájdalommal tekint” a már akkor is múlt időben megfogalmazott világra. Tulajdonképpen törvényszerűnek tekinthető, hogy amikor az 1910-es évek elején megjelenik nála az utazó (mint a világirodalom egyik jellegzetes alakja), a stílusa bár megújul, de a szemlélődő (és hangulati reflexiókkal értelmező) alaphang mit sem változik. „Ez a csodálatos, ön-maga kalandjait is a legendák fénytörésében elmondó, mindig udvariasan, csendes szemlélődő férfi női karok kikötőjében érzi igazán otthonosan magát, legszívesebben békebeli ízeket élvez, s egy már eltűnt világ díszletei között sétál sűrűn váltogatott kedveseivel, vagy szomorún mereng egy sír felett az elmúlásról” – írja Rónay.

S e ponton érdemes megjegyezni azt, hogy Krúdy szerelemértelmezéséhez nyújthat további fontos adalékokat Vertán Pálnak a műben Nellivel kialakult kapcsolata. Itt is többféle szembesülési folyamat követhető párhuzamosan nyomon. Az ifjú írónak egyrészt azzal kell szembesülnie, hogy a régi, már nem „divatos” – ráadásul nem

divatos módon elbeszélte – nagy szerelmek, illetve a szerelem mindenhatóságának ideái között barangolva s álmodozva, ugyanúgy lemaradhat a pillanatnyi sikerről, mint a napi hírről, és vele az egynapi örökkévalóságról. Ez az író igazán nem érdekli, mert nem akarja meghazudtolni önmagát, arra viszont kénytelen rádöbbenni, hogy rejtőzködni kell. S a rejtőzködés motívumának, mint az egész attitűdöt alakító vezérelmenek a megjelenése, a rejtőzködéssel való szembenézés újabb belső konfliktus forrása lesz.

A nő ugyanúgy el kívánja rejteni a férfi elől igazi énjét, mint a férfi a nő elől. A nő végül képes odaadni magát teljes egészében, ellenben a férfi nem tudja ezt megtenni. „Nem tudott szeretni úgy, mint Nelli.” A férfi „megmagyarázhatatlan tartózkodással” félt a boldogságtól – középutat keresett az ész és a szív között, de középut nem létezik. Krúdy már itt kimondja – alig múlt el 18 éves! –, hogy nincsen középut, dönteni kell: vagy, vagy. És hősei, de maga Krúdy is, azért (is) tudnak olyan különös, álomszerű lebegést maguk köré varázsolni, mert vagy nem döntenek a szív és ész között, hanem hagyják magukat sodortatni a pillanat bűvöletével, vagy a szívükre hallgatnak. S mivel a szív szerelme nem „korszerű”, ezért maga a megelevenedő történet is olyan, mintha a mesék, de legalábbis a múlt idők ködéből merülne föl.

De elkövetkezik a vallomás (a leány előtti színvallás) ideje. A nő nem igazán érti, hogy legveszedelmesebb vetélytársa nem egy másik nő, hanem az irodalom. E mozzanat nélkül gyakorlatilag képtelenség megértenünk Krúdy viselkedését, illetve hőseinek (gyakorta önmagáról mintázott) karakterét. A nyomtatott betű iránti szerelem vetélkedik itt a nő szerelmével.

„– Ki volt a régi ideálad?

– A nyomtatott betű, Nelli!

A nő elkacagta magát:

– Akkor nem vagyok féltékeny.

Az ő szerelmes kicsi szíve nem tudta felfogni, hogy akadnak olyan bolondok ezen a sártekén, akik eldobnak maguktól mindent: szülői szeretetet, jövőt, kilátásokat és élnek egy célnak, egy hívságos, beteges célnak: az írásnak. Ezek a nyomtatott betű szerelmesei. Óh, veszedelmesebb ez a föld minden kokett színésznőjénél és mosolygó orfeumdívájánál. (...) Ez az a gyilkos szerelem, amely kiszívja az utolsó csepp életerőt, kicsépele az agyból az utolsó agyvelő-ideg utolsó gondolatát; ez az, ami vénné tesz a férfikor delén. Az író kétszer él. Él a többi emberekkel és él az írásban. Szünet, sír az író, mikor szomorú, megható jelenetet rajzol eléd, pajtás, összefacsarodik a szíve s lelke sirámát veti papirosra. Együtt érez, együtt küzd az alakjaival...”

II. Krúdy cikkei és tárcái a *Nyugatban*

Krúdy *Nyugattal* való kapcsolata nem volt problémamentes. A Kiss József által szerkesztett *A Hét* állt közelebb hozzá. Osvát Ernő már 1899-ben közölte Krúdy írását, ám akkor még Kiss József munkatársa volt, s szintén megjelent a *Nyugat* előfutárának tekinthető *Magyar Géniuszban*. Krúdy csak 1910–12 között, majd az 1920-as években tűnt föl a *Nyugatban*, s Vargha Kálmán e problémát feszegetve egyetért Szabó Endrével, aki szerint Krúdy *Nyugattól* való távolmaradásának az volt az oka, hogy Móricz *Hét krajcárja* egy egészen más utat jelölt ki a folyóirat (és a nemzedék) számára. „Valóban erről van szó – írja Vargha Kálmán – (...) egy új nemzedék jelentkezéséről, amely új szemléletet és ízlést hozott magával, amely új törekvéseket érvényesített az irodalomban, és egyre inkább elszakadt a századforduló gyorsan elvirágzó ’modernségétől’, szecessziós eklekticizmusától. Az új prózaírók műveit általában intellektuális nyugtalanság hatja át, ők már nemcsak elvágódtak a jelenből, de megkérdőjelezték a készen kapott normákat, makacs elszántsággal láttak neki a kor legsúlyosabb problémái elemzésének, egész írói tevékenységüket a fokozottabb mértékű tudatosság, a problémák koncentráltabb megközelítése jellemzi.”

Ady minden korábbi hagyománynak hátat fordító költészetével együtt a próza-irodalomban is gyökeres fordulat következett be, még ha fel is bukkant az újromantika, a szecessziós stilizálás. Vargha Kálmán úgy látja, ellentmondva a Krúdy-irodalom visszatérő tételének: az írók egyáltalán nem „mellőzte” a *Nyugat*, inkább ő maradt ki az ott publikálók sorából. S emlékezzünk az éppen itt, 1924-ben megjelent „éjszakai jegyzetere” Móriczról: felmérte, hogy Móricz igazi irodalmi teljesítményt hozott, melyet nem kell féltetni sem az ifjonti ambícióktól, sem az öregek „savanyúságától”. Ám az 1910-es évek elejétől datálható állandó rossz közérzete valóban nemcsak az első házasság megromlásával, az italozó és szerencsejátékos életmóddal, anyagi nehézségeivel magyarázható, de a felismeréssel is, hogy „kiszorult az életből”. S nemcsak Rezeda Kázmérral fogalmaztatta meg e fájdalmát, de *Az aranykéz utcai szép napok* előszavában (*Előhang*) 1916 elején maga is leszámolt az irodalmi illúziókkal, még ha ez a „leszámolás” más irányú vagy önironikus, egyszersmind bagatellizáló volt is:

„Ők voltak az írók – a régiek – manapság semmit nem tudunk. (...) Ezt a könyvem sem szeretem jobban, mint a többiekét. Gyakran azt hiszem, hogy már senkit és semmit nem szeretek. (...) Mennyit szerettem volna írni, ami igaz! Semmit nem írtam, csak színhazugságokat. (...) Az igazi, az egyetlen, a legkedvesebb könyvem azonban nem jelent meg nyomtató műhelyben. Amit magamban gondoltam, amit egyedülvalóságomban láttam, amit gőgös elvonultságomban kinevettem vagy sajnáltam. Az emberek hiányoznak a könyveimből, akiket mindenkinél jobban ismerek,

ugyanezért leírni nem merem őket. (...) Ők, a régi írók írtak igazságokat, szépségeket, jóságokat, meséket. Félrefordították fejüket az élet kellemetlenségeitől. (...) Ha én leírnám, hogy mit éltem és éreztem és körülöttem éreztek: talán egy toronyba zárnának. Ezért nem ér semmit az egész irodalmam. Szerencsére, úgyis csak a betegek és lábtöröttek olvassák az írók munkáját.”

Vargha Kálmán helyesen olvassa ki az *Előhang*ból, hogy a rossz közérzetnek bizonyára alkotás-lélektani okai voltak, hogy az, amit írt, már nem hozott felszabadulást, nem jelentett számára igazi katarzist, ám éppen nem az új irodalmat dicsőíti, hanem a régít. Csábította Mikszáth örökségének folytatása, de vonzotta „a korszak nagyvárosi életformájának, gyanús forгатagának, embertelen versenyének és hajszájának, erkölcsi értékvesztésének a leleplezése” is. Krúdy nem kívánt a Nyugatos irodalomba betagozódni, de anakronisztikusnak vélte a mikszáthi hagyományok szoros kötelékét is. Inkább egy olyan „fiktív folytonosságot” kívánt teremteni jelen és múlt között, melyet igazán maga sem tudott és kívánt meghatározni, s mely hangnemében újromantikusként tűnhetett, modorában pedig szecessziós, írói eszközeiben azonban – barokkos, mondhatni, posztmodern kifejezésmódjával – megelőzte korát. Krúdy számára anyag volt a múlt – írta Baránszky-Jób László –, „amelyből megépíti azt a képszerkezetet, amely képes fölidézni a múlt hangulati lényegét”. A múlt „költői emléke” élt nála (tehát az emlék nem dokumentum, inkább valósággal egybemosódó fikció, így alkalmas az élménnyé válásra), s tulajdonképpen Proustot is meghaladta, amikor nem a kamasz valóságigényével közelített anyagához, az időhöz, hanem „férfi módra, egységben” látta az életet.

A Venczel Sándor által válogatott és szerkesztett, 2005-ben kiadott kötet Krúdy *Nyugatban* megjelent 31 írását adja közre – természetesen nem szerepel a gyűjtésben az *Ady Endre éjszakái* és a szintén a *Nyugatban* közölt regény, az *Aranyidő*. Jól nyomon követhető Krúdy nyugatos szereplése. Az első írással (az *Egy régi délibáb* című tárcával) csak majd három évvel a folyóirat indulása után, 1910 végén tűnt föl, a következő évben négy alkalommal, 1912-ben pedig két számában közölte Krúdyt a *Nyugat*. Jellemző a második *Nyugat*-tárca, *A bujdosó P. B. – Egy ismeretlen magyar költő élete és szenvedései. P. B.* – azaz Pongrátz Béla – magyar költő volt, Krúdy őt idézi, illetve azt a szellemet, amit képviselt. A pénztelen, álmodozó, kávéházi költőt – egy végeredményben haszontalan, érzelmes tisztaságával mégis rokonszenves életmódot –, akire senki nem emlékszik, mégis egy volt ama Krúdy-hősök sorában, akik nem hajtottak végre semmilyen hősie cselekedetet (még külön sem volt abban az értelemben, hogy bárki fölfigyelt volna rá). S azért illik a sorba, mert tragédiája az volt, hogy nem vette észre: miközben ő a régi álmodozó maradt, körülötte megváltozott a világ.

Krúdy, figurateremtő rajzában, módszeréhez hűen, itt is megosztja magát: P. B.-nek ugyanúgy kölcsönöz saját jellemvonásaiból, életmódjából, álmaiból, lovasias (bár céltalan) szemléletéből, mint a divatos Reviczky-asztaltársaságnak. „Tudni kell, mielőtt továbbmennénk, hogy Pongrátz Béla akkoriban volt fiatalember, amikor Reviczky Gyula még élt, és életével, verseivel megremegettette a fiatal és öreg szíveket” – jegyzi meg Krúdy, s ez azért fontos, mert Reviczkyvel (illetve Gáspár Imrével, Tóth Bélával) szintén egy letűnt irodalmi divatot jellemez. *Szeptember* című napilapos jegyzete 1910-ből szintén a Reviczky-nosztalgiát szólaltatta meg (s ugyanebben az évben egy portrét is írt a költőről: *Reviczky és az éjjel*). A korán siratott ifjúság allegorikus megtestesítője volt Reviczky: „Őszre jár, és nemsokára meghalunk, írtuk valamikor ifjúságunkban, amikor már csak azért sem volt érdemes tovább élni, mert Reviczky Gyula is meghalt.”

Rövid rajzában e letűnt korszak egyszerre egy újságírói-irodalmi, ízlésbeli eszmény, saját szembesülésének és nosztalgiájának tere. P. B. úgy tűnik föl az olvasó előtt, mint egy teremtett figura, hiába hivatkozik az író valós személyekre körülötte. Pongrátz amúgy valós személy volt, az irodalmi lexikonok is költőként s újságíróként emlékeznek meg róla – 1859-ben született, vidéki lapokat alapított, szerkesztett, majd a fővárosban a *Függetlenség* vezércikkírója lett; szépprózáit és verseit közölték, három kötete jelent meg, közte a *Jézus* című rapszodikus költemény, amelyre Krúdy is hivatkozott: „Volt egy költeményes könyve: Jézusról. Filozófiai, szentimentalizmus és könnyen gördülő sorok. Nagyon régen jelent meg ez a verseskönyv, olyan régen, hogy én már nem ösmerhettem meg. Akik olvasták, azt mondták róla, hogy egy nagyszerű, rendkívüli költő írta. Ő maga sohasem beszélt róla nekem, csak a kék kötényes, hordószagú bormérőknek ejtett el egy-egy szót, ha azok poharat koccintottak vele.”

Az iménti idézet legalább három vonatkozásban utal Krúdy szemléletére és írásmódjára, írásmű-szerkesztésére. Azt írja, a könyv nagyon régen jelent meg. A Jézus első kötete 1887-ben látott napvilágot, ekkor Krúdy kilenc éves volt. Az „olyan régen, hogy én már nem ösmerhettem meg” tehát azt jelenti, hogy Krúdy számára a régi kor saját felnőtté érése, viszonylag hamar bekövetkezett kamaszkora idején zárult, a gyermekkorral együtt minden a múlt kódéba vész. Másrészt: a jellemzést az író mások véleményére alapozza, a saját és mások által közvetített élmény ugyanazon tapasztalati valóság része. Portréiban jellemzően keveredik e kettő. Krúdy nem (vagy csak ritkán) végzett feltáró kutatómunkát (bár Pethő József az író és Nyíregyháza kapcsolatát taglaló tanulmányában olyan dokumentumokat ad közre, melyek a hosszabb anyaggyűjtésről tanúskodnak), hagyatkozott mások elbeszéléseire. Krúdy rendszerint tovább is költötte alakját, kiragadva annak életéből valamilyen kalandos, különözmozanatot (P. B. esetében: hat évig Oroszországban vándorolt, magyar táncos lányokat

tanítva francia nyelvre, Vlagyivosztokba, Japánba is elkerült). Harmadsorban: alakrajzában nincsen különösebb logika, szabad képzettársításokkal kelti életre a figurát – az „utolsó bohém” képéről a *Jézus* jut eszébe, majd a kékkötényes bormérő, s asszociatív természetességgel beszél itt a vendéglősöknek írt újságcikkekről és Buddháról.

Ugyanúgy kóborol Krúdy a leírásban a jelzők, képek, emlékek, hallomások és továbbköltött jelenetek között, mint ahogy hőse utazgat az életben. Az író ki is mondja, miért lehet példa Pongrátz: „Az ő nagy élete, az ő szerelme, a megmaradó emlékezete: az ok nélküli, cél nélküli, örökkön tartó bujdosás, csavargás, kóborlás volt.” Ebből a szempontból szintén Krúdy-hasonmás, és mintegy a családtól menekülő, szállodai kóborlásainak fikciós bizonyítéka az is, hogy Pongrátz állítólag harminc esztendeig nem is rendelkezett bejelentett lakással Budapesten. Krúdy ebben „a kis furcsa figurás magyarban” ismét jellemző példát teremtett vissza abból a „poétáskodó, színpadias, görögtüzes” korból, amikor „a gimnazista fiúk a szülői háztól költőnek vagy színésznek szöknek el”. Akár ha saját, Debrecenbe szökését igazolta volna Krúdy, mintha már maga is, már akkor is, saját regényének hőse lett volna.

Rövidebb portrét találunk aztán még 1911-ből Erdélyi Gyula 40 éves írói jubileumára (*Balás Sándor köpönyege*), egy novellát a *Szindbád*-ciklusból (*Szindbád őszi útja*), egy rajzot *Cholnoky Viktorról*; tárcája jelent meg 1912 elején *Pesti farsang* címmel, valamint egy jegyzete (*Író a kocsin*). Hét esztendő szünet következett, míg az 1919. évi *Nyugat* 4–5. számában egy rövid kommentárt publikált *Az önmagával verekedő költőről*: Ady Endre halála után egyrészt azt állapította meg – élesen láttatva a költősorsok emlékezetét –, hogy „Adyról majd összekeverednek a legendák”, illetve, azon sajnálkozott, hogy Adyt még mindig nem ismeri eléggé Magyarország: „A halottal majd könnyebben megbarátkoznak, mint az élővel.”

Újabb három év hallgatás után 1922 végén közölte a *Nyugat* a Révész Béláról szóló rövidebb íróportrét, s az 1923-as évben aztán folyamatosan jelen volt a folyóiratban, összesen nyolc írása jelent meg: Petőfiről (*A szerelem dalnoka*), Kazinczy és Kölcsey koráról (*A Himnusz bölcsőjénél – 1823*), Kóbor Tamásról, továbbá recenziói, köszöntői, emlékezései. 1925-ben az újabb *Szindbád-történetekből* adott közre (*A tetszhalott*), s 1929-ig évente egy vagy több jegyzetét, tárcáját, hosszabb elbeszélését közölte a folyóirat. Ismét négy év szünet után egyik utolsó írása is (*A levegőváltás öröme és szomorúsága*) a *Nyugatban* jelent meg. E hallgatások és előretörések egyébként összefüggésben álltak élet-, írói és stíluskorszakainak változásaival is.

„Nézőpontok és pozíciók”

Fülöp László *Közelítések Krúdyhoz* című, valóságos Krúdy-mélymonográfiát adó tanulmánykötetének „*A monarchia legjobb magyar ismerője*” című fejezetén belül a főnti tárgyszavak alatt taglalta Krúdy szemléletváltásának (avagy szemlélete karakterizálásának) fontos állomásait. S vizsgálódásainkhoz azért is nyújt fogódzókat Fülöp, mert Krúdy mélyvilágának egyik legjobb ismerőjeként tartjuk őt számon, illetve – bár elsősorban a szépíró Krúdy áll érdeklődése középpontjában – nem feledkezik meg az újságíróról sem. Bár regény-, típus- és motívumelemzéseket ad, ama kulcsmomentum rögzítésében, melyből levezethető Krúdy érett írói korszakának, s általában a Krúdy-regények pszichológiájának felépítése, bizton fordul a publicisztikai írásokhoz. (Igaz, szóhasználatában a „publicisztikus” jelző dominál, amelyből arra következtetünk, hogy Fülöp az újságírói teljesítményt a szépírói kategóriába sorolja, csupán a megjelenési hely és az alkalom okán köti az újságírói műfajok karakteréhez. S megjegyzem: bár Szabó Ede is párhuzamosan vizsgálja monográfiájában a szépíró és újságíró Krúdyt, tulajdonképpen csak Kelecsényi László fordít nagyobb figyelmet az újságíró teljesítmény értékelésére, szükségesnek tartva azt az egész Krúdy-jelenség megértéséhez.)

Nos, Fülöp László Krúdy Monarchia-élményének feltérképezésében látja elengedhetetlennek, hogy az epikai mellett a publicisztikai megjelenéseket is vizsgálja, megjegyezve, hogy ezt a mélyvilágot is csak a teljes „monarchikus irodalom” összefüggésrendszerében lehetne eredményesen feltérképezni. A monarchia legjobb magyar ismerője kifejezés Fülöpnél is átvétel – Mátrai Lászlótól kölcsönözte, aki más művében (*A két világháború közötti korszak esztétikájáról*) arról beszélt, Fülep Lajost idézve, hogy „a háború olyan élesen vágta ketté a világ életét, hogy amit néhány év választ el tőlünk, idegen messzeségbe süllyedt mögöttünk. A múlt megszámloltatása ez...”

A világháború után lehetetlen úgy folytatni tovább a dolgokat, ahogyan addig, föl kell mérni mindenkinek, hogy milyen viszonyt alakítson ki azzal a szellemi örökséggel, amely a háborúig vezetett. Krúdynam amúgy nem kellett a világháború befejezéséig várnia arra, hogy megkezdjék a múlt „megszámloltatását”, ő már Ferenc József halálakor, 1916 őszén megállapította, hogy valami véget ért, valami gyökerelesen megváltozott. S nála éppen Ferenc József személye szimbolizálta magát a monarchiabeli Magyarországot. A háborúval a „történelem sűrűjébe” került Krúdy is, itt a leginkább szembetűnő, ahogyan szemléletvilágát az aktuális történelmi események és a hozzájuk kötődő alkotói tapasztalatok formálták és motiválták. „... legközvetlenebbül – mintegy a regényírói és a novellista gondolkodás és tudat hátterét is kirajzolva – a publicisztikus és esszészerű írások hosszú sora tanúskodik erről a kapcsolatról és összefüggésről” – írja Fülöp.

A világháború katasztrófája volt az első nagy, tudatosító történelmi élmény, amely kortársaihoz hasonlóan Krúdy „szemléletét, közérzetét és értékudatát (...) lényegesen befolyásolta és módosította. (...) Határkő volt, mely elmetszett, lezárt, megszakította a folytonosságot, fordulatot hozott.” Ez tudatosította benne, hogy minden elveszett, ami a „régvi világhoz” tartozott. Fülöp a Pesti levelekből „kimetszett” részletekkel érzékelteti ezt az érzés- és gondolatvilágot, s előbb ő is már az 1916-ban megfogalmazott kétségekre hivatkozik.

„Minden régen volt, ami azelőtt volt ... Egy marék hamu sem maradt a háború előtti életünkben, mindenünk semmivé lett, amit eddig vagyonnak és értéknek hittünk ... a madárlátta, irodalomírta, mese-szötte Magyarországból már mit sem látnak azok, akik a háború után következnek ... A régi Magyarország napja végleg leáldozott a háború véres fellegei mögött ... Megbukott a régi társadalom. Új világ jön a régi helyén ... Minden új lesz a háború után ... Révülten állunk meg az új világban, és azon csodálkozunk, hogyan van kedvük az embereknek az élet folytasához.”

Krúdy számára a háborúnak (illetve a háború után következő időszak állapotainak) nem volt távlatremtő tartalma és értelme, inkább a bizonytalanságot, a kételkedést és a reménytelenség érzését erősítette föl. „Magában rejtette a döbbenet élményét, de az új kor ígérését nagyrészt csak negatív módon hordozta.” S amint Krúdy írásművészetének hangjaiba folyton keveredve oldódik át a valós és elképzelt érzélem, a megélt tapasztalat és élővé tett álom, a szerep és illúzió, úgy a publicista tollat is e kettősség irányította, a kiábrándultság érzése mellett mindig menekülve az elragadtatás, a lelkesedés hangneméhez is. Ha megértjük és elfogadjuk (ha egyet vele nem is értünk) a háború kitörését éljenző lelkesültséget, meg tudjuk érteni azt is, miként vélekedhetett három különböző időszakban három különböző módon a Ferenc Józsefi időkről, a monarchiabeli Magyarországról. S itt már előre vetítjük a későbbi időszakok újságírói viselkedését is.

Ferenc József halálakor a császári tevékenységet az író még nem értékelte, ez a fordulópont Krúdyt inkább csak annak felismerésére készítette, hogy a régi Magyarország (talán végérvényesen) eltűnt. A szecessziós vagy romantizáló nosztalgiának egyébként sem tartalma vagy feladata az értékelés, és amikor a publicisztikai írást valamilyen elemző összegzés irányítaná, akkor is csak a közelmúlt (tehát a megelőző háborús évek) kritikájára, esemény-naptárának tanulságaira tér ki. A háború befejeztével, az ószirózsás forradalommal, a köztársaság kikiáltásával, majd a tanácsköztársaság baloldali, diktatórikus hatalomátvételével, az ekkori eseményekben való aktívabb közreműködésével együtt a boldog békeidőket már értékelte (illetve értelmezte) is a maga módján. Fülöp itt Szauder Józsefet idézi, aki szerint Krúdy „határozottan tudott

ítéletet mondani a nemzet hetven évének bűnös, illúziókkal teli, mindinkább hazug életéről”, véleményyt formálva az egész, 1967 utáni idő-szakról.

1919-es cikke (*Új történelmet kell írni*) valóban e leleplezési szándékról tudósít, s ugyancsak ez év elején fogalmazza meg, hogy nincs itt már semmi, amit sajnálni lehetne a régi életéből. „És miért búsulnék az egész elmerült világ után, amelynek fogatairól sár freccsent a kabátomra, páholyaiból elutasítóan fénylett a fülbevaló és a szem, magosan repülő paradicsommadarai legfeljebb a kalapomat szemetettedék be, dologtalan gazdagsága, bankár-elbizakodottsága, seregély-ostobasága, tétlen parfümjé, bágyadt selyme, aluszékony közömbössége, másvilágból való gögje, cudar gúnyja, bitang nemtörődömsége, ledér rafináltsága és agylágyuk röheje (...) Miért sajnálnám a tegnapi Pestet, a zsebmetsző, sajtuszagú, ocsmány Pestet, minden érdemes fiához perfid, bűneiben a kivégzésre érett régi Magyarországot – amikor csak amolyan mostohagyermek voltam itt? (*A gyalogúton*)

Ezek is elég súlyos vádak, sőt, Fülöp, a látélet indulatos, helyenként megsemmisítően kíméletlen voltát igazolandó, a *Pesti levelek* számos fejezetéből idéz: „Meg kell semmisíteni Magyarország történetét 1867 óta ... A hatvanhetes politika megmérgezte a kutakat, a levegőt, a vért.” Ferenc József „szégyenletes korszakot” írt, a letűnt életet gyötrelmesnek mutatja – „Csak pusztuljon, omoljon, vesszen el a régi világ. Már szájunkig ért a trágyagödör léje, amelybe belezuhantunk.” A monarchikus rendszert megtagadja, mintha harcos negyvennyolcassá változott volna.

Már az is sokat sejtet, hogy Krúdy a Tanácsköztársaság közepétől mély hallgatásba vonult vissza, de még szembetűnőbb lett közérzetromlása az 1920-as évek elejétől, legalábbis ezt tükrözhetik a „mélységes pesszimizmusban fogant vallomásszerű megnyilatkozások”. Túlzás lenne ezt kizárólag az új rendszer rovására írni, sőt, egyáltalán nem valamilyen ideológiai csaldódottságról van szó, bár nem tett jót Krúdy állapotának, hogy politikai okok miatt támadták, amellyel írói létezését is ellehetetlenítették. Egészségi állapotának megromlása, a magánéleti konfliktusok sora, az írotársadalom kilátástalan helyzete, továbbá balul sikerült lapkiadói vállalkozása (*Szigeti Séták*) egyszerre járultak hozzá e közérzetromláshoz. Mindenesetre a jelenből való általános kiábrándulása vezetett el ahhoz, hogy hirtelen ismét megváltozott műltszemlélete, sőt, ekkor alakult ki véglegesen nála annak a régi Magyarországnak a képe (átértékelve a történelmi közelmúltat is), amelyet általánosnak gondolunk Krúdy egész gondolkodásmódjára kivetítve.

„Amit nemrég még oly támadó élességgel bírált, most jóval enyhültebben, érzelmesebben és megbocsátóbban közelíti meg. Már a világháború szörnyűségeitől sanyargatva – a tízes évek közepén s utána – is fel-felhangzott vallomásaiban a 'de jó lett volna a régi Magyarországon élni', a háború előtti korokban élni nosztalgiaja, s

most (...) újból fel-feltámadnak a nosztalgikus révedezések, felélednek a múltkeresés képzeletjátékai, földidéző szándékú gesztusai. A jócskán átalakult távlat egyszerűben újra megváltoztatja a múlt jelentését és értékét.”

Tekintete aztán lassan végérvényesen elfordult a jelentől, még a napi publicisztikában is a múltidézés vette át a nagyobb szerepet. Idézzük néhány publicisztikai írásának címét 1925-től: *A békebeli tavasz; Március 15-e 1848-ban Pesten; A múlt idők dicséreti; A régi katolikusok kereszties vitézei ragyogásukban és öregségükben; Hol vagy, Táncsics?; A „retirálj” nemzedék vagy általános drukkolás a régi emberek ellen; Egy régi ház régi pénztárosa; A cigánybíró emlékére; Kossuth Ferenc első találkozása Ferenc Józseffel; Tiszaeszlár az ötvenedik évforduló távlatából – és a sokat mondó, már idézett cím: Legyen úgy, mint régen volt.* A jelen krónikásából a múlt idők krónikása lett, s maga is csodálkozott, idézi Krúdy sorait Fülöp: „Mennyi mindennek kellett itt megváltozni, hogy én ötvenesztendőskoromra a ’nagy időket’ jelentsem, ’irigyelt kortárs’ legyek, ’krónikás’ lehessenek, akinek mesemondásain félig-meddig hitetlenkedve csóválja a fejét a mostani olvasó...”

IRODALOM

- BARÁNSZKY-JÓB LÁSZLÓ: *A művészi érték világa. (Szempontok a Krúdy-jelenség megközelítéséhez.* 310–333.; *Az életmű vallomása.* 396–414.) Magvető, Budapest, 1987.
- CZÉRE BÉLA: *Krúdy Gyula.* Gondolat, Budapest, 1987.
- EISEMANN GYÖRGY: *A város mint emlék és fikció.* Budapesti Negyed, 2001. Tél; In: Fábri Anna (szerk.): *Az élet álom. In memoriam Krúdy Gyula.* Nap, Budapest, 2003., 301–317.
- FÁBRI ANNA (szerk.): *Az élet álom. In memoriam Krúdy Gyula.* Nap, Budapest, 2003.
- FRIED ISTVÁN: *Az elbeszélő mint útitárs.* Forrás, 2003/10., 37–49.
- FÜLÖP LÁSZLÓ: *Közelítések Krúdyhoz.* Szépirodalmi, Budapest, 1986.
- FÜLÖP LÁSZLÓ: *Realizmus és korszerűség. (Modernizált anekdotizmus. Krúdy Gyula: Boldogult úrfikóromban. 181–224.)* Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
- KATONA BÉLA: *Krúdy Gyula pályakezdése.* Akadémiai, Budapest, 1971.
- KELECSÉNYI LÁSZLÓ: *Nagy kópéságok. Krúdy-titkok nyomában.* Fekete Sas, Budapest, 2007.
- KRÚDY GYULA: *Aranykéz utcai szép napok.* Szépirodalmi, Budapest, 1958.
- KRÚDY GYULA: *Magyar tükör. Publicisztikai írások 1894–1919.* (Szerk.: Barta András) Szépirodalmi, Budapest, 1984.
- KRÚDY GYULA: *Pesti album. Publicisztikai írások 1919–1933.* (Szerk.: Barta András) Szépirodalmi, Budapest, 1985.
- KRÚDY GYULA: *Egy krónikás könyvéből. Portrészorozatok, emlékezések.* (Szerk.: Barta András) Szépirodalmi, Budapest, 1987.
- KRÚDY GYULA: *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek.* (Szerk.: Barta András) Szépirodalmi, Budapest, 1989.
- KRÚDY GYULA: *Öreg szó az ifjakhoz. Publicisztika írások I–II.* (Szerk.: Kelecsényi László). Aqua, Budapest, 1995.

- KRÚDY GYULA: *Regények és nagyobb elbeszélések 1.* (Szerk.: Kelecsényi László). Kalligram, Pozsony, 2005.
- KRÚDY GYULA: *Publicisztikai írások 1–2.* (Szerk.: Bezeczký Gábor). Kalligram, Pozsony, 2007., 2008.
- MÁTRAI LÁSZLÓ: *A kultúra történetisége.* (Krúdy realizmusa, 300–304.) Gondolat, Budapest, 1977.
- PETHŐ JÓZSEF: *Krúdy-tanulmányok.* Tinta, Budapest, 2005.
- RÓNAY LÁSZLÓ: *Krúdy Gyula.* In: *Erkölc és irodalom.* Vigília, Budapest, 1993. 217–22.
- SZABÓ EDE: *Krúdy Gyula.* Szépirodalmi, Budapest, 1970.
- SZAUDEFER JÓZSEF: *Tavaszi és őszi utazások.* Szépirodalmi, Budapest, 1980. 16–204.
- TÓBIÁS ÁRON (szerk.): *Krúdy világa.* (Katona Béla: *Krúdy Gyula nyíregyházi diákévei. 102–113.; Kárpáti Aurél: Krúdy Gyula. 207–209.; 309–313.; Örkény István: A Krúdy-vita. 314–316.*) Osiris, Budapest, 2003.
- VARGHA KÁLMÁN: *Álom, szecesszió, valóság.* (Krúdy-problémák. 102–124.) Magvető, Budapest, 1973.
- VENCZEL SÁNDOR (szerk.): *Krúdy Nyugat – Krúdy Gyula Nyugatban megjelent írásai.* Új Palatinus Könyvesház, Budapest, 2005.

